

of national consciousness. However, the problem of pedagogical support for the development of the national consciousness and self-awareness of the younger students as a particular integrity has not yet been adequately analyzed. The article also assesses the education of citizenship and patriotism in language lessons and literary reading, which contributes to the enrichment of students' spiritual worldview, and forms an awareness of the personality as a part of the Ukrainian people with their own national dignity. The article describes and analyzes didactic material; conclusions are drawn, that the basic conditions for patriotic upbringing of younger students are: creation of situations of students' internal perception of knowledge about Ukrainian culture; pedagogical support of the process of formation of students' personal importance of activities in the direction of mastering national values; the use of didactic material by the teacher in the Ukrainian language lessons, which creates an emotional and aesthetic background, which becomes a means of developing the national consciousness of the younger student's personality.

Key words: patriotic education, patriotism, self-consciousness, consciousness, junior high school students, culture, etiquette, development, national dignity, general educational institutions.

Отримано: 23.09.2019 р.

УДК 37.0:32(082)

DOI: 10.32626/2309-7086.2019-16-2.228-236

Тетяна Франчук

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Інна Іванюк

Тернопільська загальноосвітня школа I-III ступенів-правовий ліцей № 2

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЗАСАДНИЧИХ ПОЗИЦІЙ ІВАНА ОГІЄНКА

У статті порушуються проблеми розвитку громадянської освіти в Україні, зокрема її управлінської складової, через призму аналізу потенційних можливостей адаптації концепту розбудови національної освіти періоду УНР, а також цілісного освітнього простору як основи забезпечення її неперервності.

Ключові слова: цілісний освітній простір, громадянська освіта, неперервна освіта, особистісно орієнтована освіта.

На сучасні тенденції розвитку громадянської освіти і пов'язані з ними виклики вказує голова комітету з питань освіти та науки Верховної Ради України Сергій Бабак, відповідаючи на питання про найпомітніші зміни в українському суспільстві: «Молодь більше залучена до життя держави. Виросло громадянське суспільство. Ми почали не лише говорити, а й діяти як вільні люди. Українці розуміють, що треба брати на себе відповідальність, менше очікують від держави».

Закономірно, що освітні системи всіх рівнів мають оперативно реагувати на актуальну ситуацію, що склалася в державі, реалії пов'язані з розвитком громадянського суспільства, не лише традиційно оновлюючи її змістову основу, а і управлінську. При тому особливо важливою є узгодженість принципів та алгоритмів управлінської діяльності, що реалізується на різних рівнях, починаючи від найвищого загальнодержавного, завершуючи локальним – у рамках навчального закладу, окремого його підрозділу, що все в комплексі

об'єктивується в управлінні навчальною діяльністю її суб'єктів (учнів, студентів, учителів в системі післядипломної освіти).

З зазначеної позиції проаналізуємо окремі проблеми пошуку шляхів модернізації підходів до розвитку школяра (а далі – студента, фахівця) як особистості, його громадянської позиції, які набувають особливої актуальності у зв'язку з сучасними соціально-економічними тенденціями розвитку України, які у комплексі обумовили необхідність переходу освіти на особистісно орієнтовані технології навчання та виховання, основи компетентнісної освіти загалом. На етапі переходу до компетентнісної моделі національної освіти, прийнятої в її головних засадничих документах все більше актуалізуються проблеми дослідження причин неефективності означеного періоду, його управлінської складової, який не фіксує очікуваної тотальної динаміки переходу до задекларованих інноваційних освітніх стандартів. Причин багато, з-поміж них можна виділити проблему методологічного рівня, яка стосується теорії і практики управління освітніми реформами і полягає в переоціненні можливості запровадження апробованих на практиці ефективних європейських моделей освіти, при тому використовуючи радше механізми «насаджування», аніж органічної, природовідповідної імплементації. Закономірно, що орієнтація на форму, її зовнішні ознаки призвела до дисбалансу зовнішнього та внутрішнього на догоду першому, а відтак і до превалювання формалізму, деструктивні ефекти якого важко переоцінити. При тому нівелюється чинник наукової обґрунтованості управління складним та полівекторним процесом зміни освітньої парадигми через проектування зустрічного руху європейських моделей розвитку та вітчизняних, які акумулюють національні особливості, громадянську спрямованість освітніх процесів, реальний досвід їх перебігу, цінні надбання та проблеми, які зрештою визначають стартові можливості процесу реформування. Все це відноситься до рангу проблем управління інноваційними змінами через балансування процесів «виращування свого» (як писав Іван Огієнко, «... не зрікатися ані найменшої рисочки з свого рідного») [5, с.24] та «адаптації чужого», взаємодія яких в оптимальному варіанті реально може забезпечити «прорив» в освітній сфері, переводячи реформування з млявого, що супроводжується песимістичними реляціями її суб'єктів, в цілеспрямований, інтенсивно-динамічний процес. Спрямованість на розбудову громадянської освіти може слугувати системотвірним орієнтиром реалізації вищезазначених інтеграційних процесів.

У вітчизняній науці проблеми громадянської освіти та виховання особистості були предметом активних пошуків, які стосувалися концептуальних психолого-педагогічних засад проблеми (І. Бех, М. Боришевський, Т. Дем'янок, О. Киричук, Ю. Руденко, О. Сухомлинська), а також таких її аспектів як формування громадянськості як інтегративної якості (П. Ігнатенко, Н. Косарева, Н. Крицька, К. Чорна та ін.), історико-методологічних засад розвитку громадянської освіти, у тому числі і періоду визвольних змагань (О. Завальнюк, А. Марушкевич, Є. Сохацька, М. Тимошек та ін.). Водночас, малодослідженими залишаються проблеми інтеграційних процесів в контексті громадянської освіти, які є потужним механізмом переходу на задекларовані стандарти компетентнісної, особистісно орієнтованої освіти, зафіксовані в законі «Про освіту (2017 р.)», а також активації цінних національних надбань громадянської освіти періодів національного відродження, персоналій, що є фундаторами цих процесів та їх осмислення через призму сучасних тенденцій освітніх інноваційних змін.

Метою дослідження є аналіз можливостей реалізації основ громадянської освіти через пошук варіантів актуалізації її потенціалу в контексті історичних

надбань, до яких правомірно відносимо управлінську діяльність Івана Огієнка періоду національного відродження, а також цілісного освітнього простору, що визначають її сутнісну, змістову основу, обумовлюють логіку поетапного формування громадянських компетенцій особистості у контексті неперервної освіти.

У рамках заданої проблематики звернемося до періоду української національно-демократичної революції, який найбільшою мірою асоціюється з освітою як потужним чинником державотворчих процесів, що за своєю спрямованістю тісно корелюють з сучасними. Дослідження історії реформування вищої школи періоду визвольних змагань 1917-1920 рр., пов'язаних з приходом до влади Директорії УНР, вказує на пріоритети, пов'язані з процесами національно-державного відродження, розбудови національної освіти (в епіцентрі – українських університетів) як інтелектуального, національно-культурного осередку розвитку регіону, держави, вступивши в гострий конфлікт з традиційною школою, що розвивалася в умовах відповідного політико-ідеологічного контенту, адекватного йому соціального середовища.

Саме у той час була запропонована принципово інша модель національної школи всіх рівнів як осередку національно орієнтованих державотворчих процесів, до створення якої безпосередньо долучився Іван Огієнко як перший міністр освіти, головноповноважений уряду УНР, фундатор та ректор Кам'янець-Подільського державного українського університету з 1918 до 1920 років.

Уже навіть сама постать Івана Огієнка може слугувати свого роду моделлю унікальної інтеграції освітніх, наукових, державотворчих та життєвих смислів, об'єктом системного і глибокого аналізу його громадянських життєворчих позицій, логіки особистісного самотворення та самореалізації в цілому. Йому характерна монолітність, збалансованість ідеологічної та діяльнісної сфери інтегрованого життєвого простору.

Аналіз свідчить про те, що під орудою І. Огієнка фактично були закладені засади громадянської освіти, починаючи з національно зорієнтованої шкільної, завершуючи університетською, що отримувала статус ідеологічного та інтелектуального центра розбудови державності в Україні. У цей період проектувалися реформи внутрішнього життя навчальних закладів, у тому числі ґрунтуючись на оновленій І. Огієнком теорії шкільного будівництва, посилюючи принципи національної, громадянської орієнтованості, демократизації та автономності. «... коли народ хоче бути сильним, він обов'язаний берегти все своє рідне» [5, с.5]. При тому виразно проявляється суть громадянської позиції, на яку має орієнтуватися школа: «Немає в людини нічого милішого над свою Батьківщину, над свою рідну землю!» [там само, с.12]. І головне – школа позиціонувалася як реальний агент змін, суб'єкт соціально-економічного розвитку держави, регіону, оскільки через навчально-виховний процес вона опікується формуванням особистості людини, її громадянської позиції в житті, професії, інтеграцію в український соціально-культурний простір (українізація освіти, поширення культури мовлення, активне введення українознавчих дисциплін, використання краєзнавчого матеріалу та ін.).

Також про масштабність зусиль навколо розбудови національної системи освіти свідчить мета, яку ставили засновники українського університету: а) «об'єднання національних наукових сил, розкиданих по імперії та за її межами, концентрація їхніх зусиль на інтересах не чужої, а вітчизняної науки»; б) «через вищу освіту поширення кадрів української інтелігенції, незначної для 30-мільйонного народу»; в) «створення власних наукових шкіл і розробки ними різних рівнів наукових тем від фундаментальних до прикладних» [1, с.56-58].

Отож, йдеться про освіту як реальний суб'єкт державотворення, формування національної еліти, спроможної мобілізувати українську науку (звертаючись і до українців, що проживали закордоном), поставити її на службу реальним процесам розбудови держави, формування української інтелігенції, спроможної очолити поступ до нової державності, залучаючи до цього руху широкі верстви населення. «Народ наш завше був вільним, завше поривався до науки, – і на порозі йому тут ніхто і ніколи не ставав» [6, с.168], – писав Іван Огієнко. Неможливо переоцінити значущість усіх цих історичних реалій (у комплексі цінних надбань та проблемних зон, що унеможливили подальший поступ у розвитку національної освіти) з позиції сучасних тенденцій розвитку, реагуючи на актуальні виклики часу, які значною мірою співзвучні з зазначеним вище етапом національного відродження Української державності.

Напрацьовані алгоритми успішних управлінських дій, як і історія невдач та поразок (за І. Огієнком, держава «... одживала по всяким погромі, на швидку гоїла свої рани і знову рушала далі своїм одвічним тернистим шляхом» [6, с.216], є активом, цінність якого складно переоцінити у ракурсі сучасних викликів, обумовлених кардинальними змінами ідеолого-політичних орієнтирів розвитку держави та освіти як інституту, який закладає підвалини змінам, формуючи певний тип особистості людини, фахівця всіх сфер соціально-економічного розвитку держави. Йшлося не лише про спільність та взаємодію освітніх інституцій, а про цілісний освітній простір, який виступає суб'єктом продукування національної освіти, реальних процесів державотворення.

Основні характеристики розробленої моделі громадянської зорієнтованої української школи, вищої у тому числі, повною мірою співвідносяться з тими, що заявлені у документах про сучасну освіту. Закономірно, що йдеться не про «формальне перенесення», а про імплементацію, принциповою ознакою якої є аналіз та науково обґрунтований «зустрічний рух» «нового» та «старого», тобто оновлювати традиційне, плекаючи своє, створене впродовж віків і апробоване часом та інтегруючи його у сучасний освітній контент інноваційного розвитку.

Про співзвучність засадничих основ оновлення освіти різних часових просторів, споріднених ідеєю національного відродження, розбудови громадянської освіти свідчить аналіз пріоритетів розвитку сучасної школи. Так, відповідно до концепції «Нова українська школа» інтегральні характеристики сучасного випускника школи акумулюються у поняттях: особистість, інноватор, патріот, які означені високим рівнем взаємозалежності. Найбільш гострою проблемою традиційної інформаційно-репродуктивної освіти всіх рівнів та спрямувань є її орієнтованість на знання як самоцінність, а також дезінтегрованість як за особливостями функціонування складових (починаючи від дошкільної, завершуючи післядипломною), так і підходом до їх модернізації. Означена позиція стосується і громадянської освіти, яка є однаково актуальною для всіх рівнів освітньої діяльності і може реально стати їх інтегруючою основою в процесі переходу на спільні для всіх рівнів базові стандарти компетентнісної освіти.

Найбільш системне бачення формування громадянськості особистості в контексті освітньої діяльності представлено у концепціях «Концепції громадянського виховання в умовах розвитку української державності» [2], «Концепції громадянської освіти та виховання», «Концепції громадянської освіти» [3]. Водночас, вважаємо, що суттєві проблеми щодо концептуальних основ громадянської освіти, насамперед, стосуються деякої невизначеності понятійного апарату, зокрема, мають місце різночитання, які ускладнюють розуміння сутності базових дефініцій, а відтак і основ їх реалізації в практиці освітньої діяльнос-

ті. Наприклад, не зрозуміло, чи громадянське виховання є органічною складовою громадянської освіти чи аспектом, що з нею пов'язаний. «У процесі громадянського виховання провідне місце належить освітній складовій, яка доповнюється й розширюється вихованням у душі громадянськості» [3]. Отож, за логікою зазначеної позиції виховна діяльність не інтегрована в систему освітньої, вона просто доповнюється нею. Або: «громадянська освіта може розглядатися, як комплекс інтегрованих знань (зміст), процес розвитку і поширення цих знань, як необхідного компонента громадянського суспільства» [3]. Важко погодитись, що системи знань, а не компетенції є базовою категорією громадянської освіти.

Тракування дефініцій, визначення характеру їх взаємообумовленості має фундаментальне значення особливо для документа про освіту, який набуває статусу концепції і є орієнтиром для реалізації архіважливих завдань модернізації масової освітньої практики. Чітке розуміння кожним педагогом сутності громадянської освіти, основ її реалізації формує позицію педагога як реального суб'єкта усвідомленого, поетапного переходу на принципи громадянської освіти, здатності самостійно модернізувати власний досвід професійної діяльності відповідно до зрозумілих та особистісно прийнятних положень, зафіксованих у концепції.

Другу проблему вбачаємо в тому, що в основі концепції лежить розуміння громадянської освіти не як системотвірної основи, вектору цілеспрямованого освітнього діяльності, а більшою мірою як комплексу додаткових зусиль, оскільки основними шляхами реалізації концепції громадянської освіти практично визначені можливості удосконалення системи через: «включення проблематики громадянського виховання до дослідницьких програм», «підвищення професійної кваліфікації педагогів», «корегування та узгодження змісту освіти», «розробку та видання типових програм, методичних посібників, підручників, методичних матеріалів», вивчення світового педагогічного досвіду» та ін. [3]. Не применшуючи значення перерахованих шляхів оптимізації системи громадянської освіти в державі, які за своєю суттю є традиційними (передусім, через свій рекомендаційний характер та слабкий рівень взаємозв'язку), ми все ж не отримуємо відповіді на наступні питання: як усі ці шляхи вбудовуються у цілісну систему, що у ній буде виконувати функцію системотвірного компоненту, які базові механізми їх реалізації; як внаслідок реалізації концепції видозмінюється система громадянської освіти комплексно: за цільовим спрямуванням, змістовим наповненням, методично-технологічним забезпеченням, який характер їх взаємозалежності; за якими критеріями оцінювати інтегрально якість громадянської освіти учня, студента, учителя, а також якості освітніх послуг, які надає конкретний освітній заклад; яке місце у формуванні системи громадянської освіти займає кожен рівень неперервної освітньої системи, відповідно, які їх функції та специфіка реалізації. Тобто, для ефективного управління процесами різних рівнів необхідно визначитись стосовно проблем: що є спільним в системі громадянської освіти, на основі якого блоку базових цінностей вона інтегрована, і як поетапно, переходячи з одного рівня освіти до іншого, дошкільник, учень, студент, спеціаліст розвивають громадянську компетентність, опираючись на попередній освітній рівень та ін.

Вважаємо, що, виходячи з прийнятих у державі європейських стандартів розвитку освіти, в концепції громадянської освіти повинні бути закладені позиції, що відображають: а) неперервність громадянської освіти – поетапне сходження від нижчого рівня навчального закладу до вищого, реалізуючи модель освіти впродовж життя; б) забезпечення особистісної орієнтованості громадянської освіти, головною умовою якої є цілісний освітній простір,

що базується на визначеному і прийнятому усіма його суб'єктами блоці цінностей; в) формування громадянськості має бути не самодостатнім автономним процесом, що формується через систему додаткових навчальних дисциплін або виховних заходів на рекомендаційних засадах, він має бути інтегрованим та структурованим в базовий освітній процес, об'єктивуючись не лише в цілях, в його змістово-процесуальній складовій, а і кінцевому результаті – моделі «Випускник» з адекватним діагностичним інструментарієм.

Необхідність дослідження інтеграційних процесів як базового механізму формування цілісного освітнього простору та управління його розвитком продиктована потребою переходу на особистісно орієнтовану систему освіти, що реалізується через взаємодію досвідів того, хто вчить та того, хто вчиться. Проблема стає ще більш актуальною щодо основ громадянської освіти, яка переносить головні акценти на інтегральні особистісні якості з визначеною системою громадянських цінностей та готовністю до їх реалізації в життєвому, професійному просторі. Отож, громадянська освіта може реалізовуватися виключно на особистісно орієнтованій технології, на основі «Я-концепції», а відтак і через програмування індивідуальної траєкторії розвитку та саморозвитку. А це означає, що пошук головних механізмів управління та умов забезпечення її ефективності має відбуватися не стільки на площині оновлення та розширення змісту громадянської освіти, форм та методів його реалізації, скільки на площині пошуку можливостей формування цілісного освітнього середовища, сприятливого для само творення та саморозвитку громадянських компетенцій особистості в контексті освітньої діяльності визначеного рівня.

Головними ознаками цілісного простору навчального закладу в контексті громадянської освіти є: наявність комплексу загальнонавчальних і прийнятих усіма її суб'єктами цілей громадянської освіти, базових ідей та концептуальної основи їх реалізації; здатність освітнього закладу до саморозвитку, самовдосконалення на основі принципів автономності, самоуправління; можливість комплексної валідної діагностики освітнього простору за параметрами якості освіти, рівня сформованості громадянських компетенцій випускника; наявність цілісного освітнього простору навчального закладу (команди фахівців, що узгоджено працюють в рамках однієї освітньої концепції), сформованого за принципами громадянської, особистісно орієнтованої освіти, в основі якої – учень, студент як суб'єкт особистісного саморозвитку.

Якщо змодельовати модернізацію вищої професійної освіти як логіку формування та взаємодію освітніх просторів, можна визначити потенційні можливості кожного суб'єкта освітньої системи та основи його реалізації у цьому процесі. Тут провідну роль, без сумніву, будуть відігравати управлінські освітні інституції та установи всіх рівнів, починаючи з найвищого – міністерського. Зазначені позиції можуть бути трансформовані у комплекс конкретних практичних дій для найбільш значущих суб'єктів реформування освітньої системи:

І. Закономірно, міністерство освіти бере на себе найбільшу відповідальність за якість та динаміку освітніх реформ, оскільки реалізує функції: задавання рамкових стандартів освітньої діяльності, зокрема, формування громадянськості дошкільника, учня, студента, педагога у контексті громадянської освіти впродовж життя; загального управління освітніми процесами, що особливо актуалізується на етапі кардинальних змін, корегування їх ходом; визначення базових критеріїв якості освітніх послуг; в тому числі, діагностики рівня сформованості громадянської освіти в структурі моделі «Випускник» та валідних методик їх діагностики в практиці освітньої діяльності навчальних закладів різних рівнів, технології визначення їх рейтингу у сфері освітніх послуг.

Тому очікування від міністерства освіти є наступними: 1. Зовнішнє управління розвитком освітніх систем має здійснюватися в контексті суб'єкт-суб'єктної взаємодії всіх учасників освітньої діяльності, набувати тенденцію до переходу на рівень самоуправління, що реалізується в рамках конкретного навчального закладу (за логікою поетапного формування автономних освітніх систем). 2. Міністерство освіти спільно з науковими академічними інститутами може розробити та обґрунтувати (пояснити її логіку для широкого загалу) цілісну перспективну модель неперервного поетапного розвитку громадянської освіти України, прописати базові основи її функціонування, а також запропонувати навчальним закладам продуктивні моделі розвитку освітніх систем різних рівнів на засадах автономності у контексті заданих рамкових стандартів громадянської освіти. 3. Будь-які нововведення, що стосуються стратегій, цілей, змісту, технологій освітньої діяльності повинні мати повне обґрунтування та стати предметом публічного обговорення з тим, щоб вони були прийнятими навчальними закладами, адекватно імplementованими в практику діяльності викладачами як безпосередніми учасниками педагогічного процесу, а відтак і реальними агентами змін.

II. Регіональні освітні простори, які акумулюють високий теоретико-практичний потенціал можуть слугувати досить автономною територією, яка бере на себе відповідальність за адекватну трансформацію державних освітніх стандартів на рівень кожної конкретної освітньої установи як об'єкту регіонального управління. Регіональні об'єднання науковців та практичних працівників освітньої галузі можуть стати мобільними центрами, які аналізують державні освітні стандарти та розробляють проекти як загальної їх імplementації, забезпечуючи цілісність та неперервність громадянської освіти, так і врахування особливостей кожного його рівня, починаючи від дошкільної, закінчуючи післядипломною. Регіональне освітнє об'єднання може також забезпечити продуктивні форми взаємодії всіх освітніх закладів, а також максимальне врахування актуального рівня їх освітньої діяльності, специфіку спрямованості соціально-економічного розвитку регіону як адміністративної одиниці. Особливо цінним є те, що в такий спосіб формується позиція навчального закладу як реального суб'єкта реформаційних процесів, який безпосередньо має можливість долучитися до формування концепції розвитку, її публічного обговорення та прийняття, що забезпечує не лише усвідомленість процесів, а і персональну відповідальність за їх реалізацію.

III. Регіональний простір не є самоціллю, він слугує свого роду передумовою і до певної міри аналогом формування освітнього простору конкретного навчального закладу. Водночас, цей процес не може бути формальним та автоматичним, навчальний заклад в цілому, кожен педагог, зокрема, мають також стати суб'єктами реформаційних процесів, тому необхідна також актуалізація потенціалу освітнього простору ЗВО на основі конструктивної взаємодії всіх його учасників (модель може бути аналогічною регіональній). Педагогічний колектив, як команда, повинна максимально мобілізуватися з тим, щоб у стислі терміни почати продуктивні реформаційні процеси. Може бути сформована ініціативна група викладачів, що досліджують проблеми професійної освіти, педагогів-новаторів, керівників відділів, яка інтегрувала би високий теоретико-практичний, управлінський потенціал розвитку системи громадянської освіти та розробила модель змін, пакет конкретних заходів, які їх забезпечують, зокрема: концепцію розвитку НЗ та конкретну реальну програму формування системи його освітньої діяльності на основі головних положень концепції громадянської освіти, закону про вищу освіту, а також максимально враховуючи наявний досвід (досягнення та проблеми) освітньої діяльності, що склалася у закладі; систему поетапної мо-

дернізації змістово-технологічної основи навчально-виховного процесу на основі базових засад громадянської освіти; сформувати модель «Випускник вишу» (з модифікаціями відповідно до конкретних спеціальностей) та комплекс критеріїв, методик діагностики та оцінювання громадянських у контексті професійних компетенцій студента, випускника, визначити комплекс критеріїв якості освітньої діяльності, пакет методик її діагностики та самодіагностики.

Важливо, щоб кожне рішення стосовно концептуальних змін функціонування освітньої системи вишу, цільових, змістових, технологічних аспектів нововведень було предметом масового обговорення всіма членами педагогічного колективу – учасниками освітнього процесу. Публічність забезпечує розуміння сутності змін, а відтак і психологічну та предметну готовність до їх творчої імплементації у власну професійну діяльність.

Отож, система в системі (простір в просторі), починаючи від мікро простору на рівні роботи викладача, факультету, ВНЗ, регіону – до простору державного, європейського і навпаки, оскільки зазначений вище зустрічний рух в ситуації радикальних державних реформ буде визначальним.

Список використаних джерел:

1. Бабак С. Через 20 років в Україні не буде кому працювати. URL: <https://rozmova.wordpress.com/2019/04/16/serhiy-babak/>.
2. Грушевський М. Український народний університет. *Шлях*. 1918. Ч. 2. 61 с.
3. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. *Педагогічна газета*. 2000. № 6. С. 4-6.
4. Концепція громадянської освіти в школах України. *Директор школи*. 2001. № 20 (164). С. 7-10.
5. Марушкевич А.А. Громадянська позиція сучасної молоді в контексті поглядів Івана Огієнка. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта*. Серія: Філологічна. 2016. Вип. 13. С. 313-319.
6. Митрополит Іларіон. Бережимо все своє рідне! Вінніпег (Канада) : Митрополитальний собор, 1947. 30 с.
7. Огієнко І. Українська культура: Коротка історія культурного життя українського народу. Курс лекцій, читаний в Українському народному університеті. Видавництво книгарні С. Череповського, 1918. 272 с.

The article analyzes the possibilities of realizing the tasks of continuous civic education in the context of the holistic educational space, the peculiarities of managing this process in connection with the current socio-economic tendencies of the development in Ukraine. It necessitates the transition of education to the standards of competent education. In this perspective, it's investigated some aspects of developing the national, civically oriented education (school, university) in period of Ukrainian state revival, as well as the role of the Minister of Education, Rector Ivan Ogienko in this process. It proves that valuable historical heritage is not only relevant to the modern process of state-building, renewal of the Ukrainian school, but also counteract the formal implantation of foreign innovations in the field of education. It also analyses contemporary education documents, that determine the essence of civic education, strategic directions and technologies for its development, identify problems, that cause difficulties in its practical implementation.

Emphasis is placed on the need to develop a concept and program for its continuity, which will form an invariant component as a common platform for productive personality formation and variants for its implementation according to the level of the educational system, which serves the appropriate level of educational activity. Integrally, it should be open and clear to all subjects of educational activity, the logic and program for the gradual development of person's civic competences.

The basic managerial positions of modernizing higher professional education through the logic of formation and interaction of educational spaces of subjects of educational activity are presented. They realizes vertically – from the highest national to regional, and further – the educational space of each particular educational institution.

Key words: integral educational environment, civil education, continuing education, personal directed education.

Отримано: 20.09.2019 р.

УДК 37.016:2623

DOI: 10.32626/2309-7086.2019-16-2.236-240

Поліна Шулик

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ДАВНЬОЄВРЕЙСЬКІ ПЕРЕКЛАДИ СВЯЩЕННОГО ПИСАННЯ

Автор статті звертається до різних перекладів Старого Завіту, дослідження яких дозволяє побачити в них своєрідну інтерпретацію біблійних текстів, обумовлену як специфікою самих текстів, так і певною метою, яку ставив перед собою перекладач.

Ключові слова: переклад, Танах, таргум, інтерпретація, традиція.

У розмаїті перекладів Старого Завіту спостерігається загальна тенденція – прагнення перекладачів, не руйнуючи сакральність оригінального тексту, подолати суперечності між «вірністю оригіналу та вірністю національній мовній і конфесійній традиції». Цій проблемі присвячені численні дослідження як вітчизняних, так і закордонних науковців (П. Копанєва [8], Дж. Стейнера [15], М. Баляра [14], Д. Гоцирідзе та Г. Хухуні [5], та ін.). Грунтовний аналіз цих досліджень зустрічаємо в дисертації Мороза Ю.А. «Національна традиція біблійних перекладів: філософсько-релігійнознавчий аналіз» [10]. Але в згаданій науковій розвідці, як і у працях вітчизняних науковців, якими послуговується автор (М. Жукалюк [6]; Т. Барщевський [1], О. Горбач [3;4], Ю. Решетніков [11], Р. Турконяк [12]). У центрі уваги закономірно опиняються проблеми українських перекладів Біблії, серед яких особливе місце займає переклад Івана Огієнка [2], де прагнення автентичності перекладу гармонійно поєднується з «вірністю мовній і конфесійній традиції». У той же час, як не дивно, така ж проблема стояла і перед першими єврейськими перекладачами.

Перші переклади Біблії (у данному випадку Танаха) або таргуми з'являються ще в період канонізації Танаха (з III ст. до н. е.) і не завжди з метою відкрити для інших народів Священне Писання. Переклади знадобилися самим євреям, для більшої частини яких іврит на той час перестає бути розмовною мовою, його поступово замінює арамейська і грецька мови. Відчувалася потреба не просто у перекладах, а в нових тлумаченнях біблійного тексту – головної духовної основи єврейського народу, оскільки змінився і його політичний статус, і суспільно-культурне життя. І хоча найдавніший з відомих таргумів – грецький переклад – Септуагінта в основному тяжіє до буквального перекладу, оригінальний текст не залишав перекладачам вибору, провокуючи їх, вимагаючи певних коментарів, тлумачень. Втім, як справедливо відзначає Авідор Шинан, «розночтєння с текстом Священного Писания, которым мы располагаем сегодня, далеко не всегда вызваны «истолковательскими наклонностями» переводчиков – в ряде